

Budapest térképe előtt

Szépivölgyi Zoltán, a Fővárosi Tanács elnöke megnyitó beszédét mondja. Mögötte balról jobbra Orbán László, a művelődésügyi miniszter első helyettese és dr. Horváth Miklós, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója

Ilyen volt a régi Erzsébet-híd

CSALÁDI album

A budapestiek — minden ellenkező híresztelés ellenére — tulajdonképpen úgy élnek, mint egy nagy család. Szeretik egymást, bár sokat veszekszenek — elsősorban rút anyagiak miatt —, hiszen a száz esztendő főváros még mindig olyan, mint egy kamasz: hol ez kellene, hol az, hol a cipője szorít, hol a ruháját nőtte ki. Budapest most elkészítette családi albumát. Budapest száz éve kiállításnak nevezik, fenn található az egykori királyi palotában, amelynek legújabb, szolid neve budavári palota, ezzel is jelezve, hogy változnak az idők. Az idők változását mutatják be a kiállítás gondosan összeválogatott tárgyai, dokumentumai, fényképei, amelyeknek a káprázatosan gyönyörű épület ad otthont.

Legfeljebb odajutni nehéz. Mert vagy átbukdácsol az ember a várudvar építési területén, vagy pedig a Szarvas tértől nekivág a meredeknek. Egy budapesti polgár pedig soha nem kedvelte a kaptatókat, inkább bukdacsol az építési területen, szidja az építőket, s azon elmélkedik: ilyen soká tart-e az építkezés, vagy ilyen nehezen lehet-e rendbehozni egy esztelen pusztítás következményeit? A kiállítás termeiben aztán mindenki meggyőződhet róla: akármennyire szívesen boszszankodnak is a budapestiek, büszkének kell lenniük rá, hogy egy ilyen város lakói. Igaz, száz éve egyetlen ügyben nem dönthettek úgy a város vezetői, hogy a város lakói teljesen elégedettek lettek volna elhatározásukkal, de ami kikerekedett belőle, az — mégiscsak Budapest.

Egy évszázad telt el azóta, hogy „Mi, Első Ferencz József, Isten kegyelméből Ausztria Császára, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli Királya” legfelségesebb kézjeggyel szentesítette a XXXVI. törvénycikkelyt Budapest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről, s összeült Buda, Pest és Óbuda, a három város képviselőiből választott 34 tagú bizottság a szervezeti kérdések megtárgyalására. Hogy miért 34-en voltak? Mert a felsőbbség úgy akarta. Azóta is hagyomány Budapesten, hogy különböző bizottságok alakulnak, olyan kérdések tárgyalására, amelyeket tulajdonképpen előzőleg már mások eldöntöttek. A kiállításon mindenesetre sok nézője akad a 34-es bizottság alakulólásáról felvett jegyzőkönyvnek. Részbe Budapest történetének, amely úgy kezdődött, hogy nem lehetett már tovább útját állni a fejlődésnek, amelyet a régi városvezetés oly lelkesen támogatott.

A császár és király 1872-ben tulajdonképpen olyan törvényt írt alá, amelynek lényegét az 1848-as forradalom idején már egyszer megfogalmazták a „rebellis” magyarok. Szemere Bertalan belügyminiszter, az első felelős magyar minisztérium tagja 1849. június 24-én rendeletet adott ki: „Mint a magyar álladalomnak csak egy fővárosa lehet, melynek élő erejét főleg Pest történeti és ősi emlékezetét főleg Buda adja meg, s miután végre az ország fővárosának díszé, ereje, hatalma, nagysága, egysége által föltételeztetik, mire az igazságtalan háborúval megtámadott hazának most nagy szüksége van... Buda és Pest, illetőleg Ó-Buda hatóságának egyesítése elrendeltek, s a testvér két főváros, mint Budapest, ezennel egyesítettik.”

Budapest nem azok közé a fővárosok közé tartozik, amelyekről a kormány döntötte el, hogy ebből a városból főváros lesz, hanem azok közé, amelyeknek lakói munkával, szorgalommal, tehetséggel és politikai fellépéssel kiharcolták azt, hogy fővárosban élhessenek. Ferenc József nagyon nem szerette Budapestet, hiszen a pesti nép itt lakott 1848-ban, s 1872-ig sem változott meg. S nem szerettk Budapestet később sem az ország urai. Horthy Miklós egyenesen „bűnös városnak” nevezte. Egyébként pedig a „főméltóságú úr” fényképe — az egész kiállítás anyagával együtt — a várpalotának éppen abban a traktusában kapott helyet, ahol Horthy negyedszázados uralma alatt lakott.

Rajongott viszont Budapestért Kossuth, aki szintén esztendőket töltött a budai Várban, de persze nem a palotában, hanem az innen néhány háztömbnyire levő börtönben. Az a válaszlevél, amelyet 1883 áprilisában küldött az őt 80. születésnapja alkalmából számüzetésében üdvözlő fővárosi törvényhatóságnak, gyönyörű szavakkal ír a magyar fővárosról: „Magasztalással beszél Budapestről minden idegen, ki azt meglátogatta, magasztalással még azok is, akik azon helyzetben vannak, hogy összehasonlítást tehettek a magyar főváros és a külföldi legjobb városai közt. Budapesten nincs monumentális múlt, de van szép jelen, mely még szebb jövőt ígér. En gyönyörrel merengek el azon néhány kép szemléletében, melyet Budapestről bírok: gyönyörrel hallgatom a feleleteket, melyeket azok, akik a hazából meglátogatnak, a főváros iránt tett kérdéseimre adnak, örömdetes meglepetéssel veszem számba a statisztikai adatokat, feszült érdekekkel kísérem a fővárosi törvényhatóság közéletének mozzanatait; s amint mindezt összehasonlítom azzal, ami s aminő a főváros akkor volt, amikor én utolszor láttam (fájdalom: utolszor)”, nemcsak büszkeséget érzek a bámulatos fejlődés felett, hanem hódolattal is hajtok fejet a fővárosi törvényhatóság magyar szellemű önkormányzati tehetősége előtt, mely ily eredményekben nyilatkozik.”

A város vezetésében mindig akadtak férfiak, akik nem engedtek semmiféle csabításnak, a közből óhajtották. Egy múlt századbéli gázlámpa, egy régi szedőgép érzékelteti azt a korszakot, amikor a technika legújabb vívmányait gyorsan elhozták a magyar fővárosba a széles látókörű budapestiek. Igaz, sokan nyereszkedtek is ezen a városban, s a munkások, akik Budapestet építették, kiszorultak a város vezetéséből. Akik Budapest élén álltak, más mértékkel mértek a Belvárosban, mint a munkáskerületekben. „A történelem az élet

A főváros kicsinyben

A múlt: nyomor, rendőrtettek, s a háború lángjai (Novotta Ferenc és MTI felv.)

tanítómestere” — figyelmeztet a régi római közmondással a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, dr. Horváth Miklós a kiállítás útmutatójában, s a látogatók legnagyobb része nemcsak gyönyörködik az érdekességekben, hanem keresi a tanulságokat is. Dr. Orsai János, a X. kerületi Tanács elnöke például önkritikával mosollyal mutatta azt az 1919 márciusából származó rendeletet, amely „a központi városháza épületében az ügyes-bajos lakosság útbaigazítására” útbaigazító és panasziroda felállítását rendelte el. Hasonló intézményeket — hogy ne kelljen a feleknek minden csip-csup ügyben a csak meghatározott időben fogadó tanácsi ügyosztályokra járni — nemrégiben állított fel a Fővárosi Tanács és a XXII. kerület Tanácsa. A kerületi tanácselnök nemcsak azt jegyezte meg, hogy ezt bizony előbb el lehetett volna tanulni, s nem a hetvenes évek elején újra feltalálni, hanem legközelebb elhozta a kerület valamennyi tanácsagját is a kiállításra. Hadd lássák azok, akik a választók bizalmából a kerület vezető tisztségét alkotják, hogyan is született az a város, amelyben ők élnek, s amelynek fejlődéséért fáradoznak. Néhány tanácsag azt az érc oroslánfejet állta körül, amely a kezdet kezdetén a városházán a panaszok átvételére szolgált: a szájába kellett bedobni a polgármester elé szánt ügyiratokat. S meg is vizsgálták ezt a nevezetes érc oroslánt, s kiderült, hogy fogatlanul szolgált.

Egyébként a város jelképe szüntelenül szolgálatban állt, Budapest eredeti címerén egy griffmadárral ő tartotta a címerpajzsot. Az új budapesti címer mellőzte ezt a két vádállatot, fogatlanságával és hosszú, kilógó nyelvével együtt, megőrizve a régi címerből az alap gondolatot: Buda és Pest jelképét közösen a Duna köti össze. A kiállítás megmutatja, hogy jöllehet annak idején a fiatal Budapesten sem mentek a dolgok tökéletesen, a főváros megtette a magáét nemcsak a saját fejlődése, hanem az ország haladása érdekében is. A

rendezők arra törekedtek, hogy hangsúlyozzák a nagyvárosi fejlődés útját, a főváros gazdasági és társadalmi előrehaladását, az urbanizációs folyamatot, s mindezekkel párhuzamosan ízelítőt adjanak a város lakóinak életéből, a nagyvárosiasodás következtében beállt életmód-változásokról.

Szembetűnő, hogy Budapest és a budapestiek mindig mennyire igyekeztek követni a divatot. Ezt bizonyítja egyebek mellett az a négy ruha is, amely a millennium idején készült, egyformán a legújabb párizsi snitt szerint. Egy főhercegasszony, egy nagypolgárnő, egy kispolgáraszony és egy munkásasszony viselte. Mind a négy tulajdonképpen ugyanolyan, csak egészen más. A főhercegasszony vagyonért érő csipkéből varratott, Szűcs Ferencné textil munkásnő pedig abból a zsávolyból, amelyből egyébként a tűzoltóság egyenruhája készült. Amikor ezeket a ruhákat varrták, Márkus József volt a polgármester. Programbeszédében egyebek között kijelentette, hogy „közigazgatási szervezetünk nem képes a mai igényeket kielégíteni”. A mondat azok előtt is ismerős, akik ezt a beszédet soha nem olvasták.

Bárczy, a liberális polgármester nagyszabású városfejlesztési programot dolgozott ki, ebben már Nagy-Budapest megteremtése is szerepelt, ő volt az, aki köztesítette a közműveket, s megkezdte a főváros kislakásépítési programját, bár működése közben egymást érték a panamák, a kijárások. A Népszava találoán bírálta, illetőleg dicsérte bírálva: „Bárczy eddigi működése után azt a dicséretet mondhatjuk — írta 1911-ben —, hogy megérdemelne, hogy demokratikus képvisellel csinálhasson községi politikát. Neki aligha kellemes, a közérdekre pedig mindenképpen nagyon káros, hogy ma a főváros kormányzatában jót művelni csak a rossz túrével lehet.”

Abban a korszakban titulálta Mikszáth bakfisnak Budapestet. „Olyan vagy, szép, fiatal fővárosunk, mint egy bakfis — írta. — Egy bizonytalan lény — már nem vagy egészen naiv, hogy kedves légy, s még nem vagy egészen kifejlett, hogy ingerlő lehess.” Azóta persze Budapest már nem 40 éves bakfis, s mi kedvesnek és ingerlőnek is érezzük, bár néha kedvetlenek és ingerültek vagyunk. Pedig tulajdonképpen nincs okunk rá. A kiállítás nem azért készült, hogy a mai városi gondokat megvitassa — tudjuk mi ezeket anélkül is —, de azért néhány gondolatot ad értékelésükhöz. Ott van például az a plakát, amelyet 1915-ben bocsátottak ki, s amelyben a húsvéti tojásfestést tiltották el a nehéz viszonyokra való tekintettel, vagy az a rendelet, amely „Az ócska cipők forgalmának szabályozásáról” szöveget, s amely a lehető legszigorúbban elrendelte, hogy a háborús gazdálkodás alól még a vacak lábbeliket sem lehet kivonni.

Igaz persze, hogy az örömhíreket is falragaszokon közölték a budapesti néppel. 1916. december 23-án például azt, hogy IV. Károly koronázása alkalmából ingyengulyás-osztás lesz mindazoknak, akik különben nem jutnának meleg ételhez — megfelelő előjárású utalvány és egyéb szabályok alapján, mégpedig a felnőttek fél litert, a gyerekek negyedliteres adagokat kapnak, egyaránt 10—10 deka kenyérral megtámogatva. A plakát persze nem szólt arról, hogy mit egyenek azok, akiknek különben nem lesz meleg étel, ha nincs éppen királykoronázás. Az már egy későbbi polgármester, bizonyos Sipőcz Jenő dolga volt (nem csodálnám, ha a fiatalabbak azt hinnék, hogy a Hotel Intercontinental első szakácsa volt, mert legfeljebb a Sipőcz-konyhát hallják emlegetni), hogy a hétköznapiakra is megszervezte a népkonyhákat, az ingyenlevesosztást, az inségmunkát és hasonlókat.

Mi, a százéves Budapest lakói, igazán elégedettek lehetünk, mert azért más világ van már nálunk. Az persze még ránk vár, hogy Nagy-Budapestet valóban nagyvágy tegyük. Igaz, területére, nagyságára már nem lehet panaszunk. Annál inkább hiányzik még mindig sok minden (melyik nagyvárosból nem?), de a fővárost már nem kell bakfisnak tartanunk. Budapest, mondjuk, egy érett szépasszony, aki nagyszerűen ért ahhoz, hogy szépséghibáit elkendőzze. Persze, az asszonyoknak nem szokott használni az idő múlása. Egy fővárosnak, amelyben olyan szorgos építőmunka folyik, mint Budapesten, viszont lehetséges megfiatalodnia. A százéves Budapest sok tekintetben új város, de amit ma használunk, az holnapra múzeumba kerülhet. Mi, mai budapestiek egyebek mellett leendő történelem is vagyunk. S természetesen utókor is.

Ami száz éve kezdődött, azt sok tekintetben túlhaladtuk, más tekintetben folytatjuk, s megint más tekintetben még mindig nem értük el. Az ócska cipők forgalmát már nem kell szabályoznia a tanácsnak, de például a 200 éves kiállításon majd helyet kaphat az a sok rendelet és utasítás, amelyet a kereskedelmi osztály adott ki a cipőreklamációk intézéséről. Nyomortelepek ma már nincsenek, de a városnak még mindig nagy erőfeszítéseket kell tennie a lakásépítkezésekért. A közlekedés hatalmasat fejlődött, de soha nem volt vele annyi baj, mint most. A kiállítás érdekességét elsősorban az adja, hogy a látogatóknak módja van közelebbről megismerkedni a várossal, amelyet ismer, de amelyet mégsem lehet soha teljesen megismerni. Kicsit megnyugszik, kicsit nyugtalan lesz, amire mindent végignézett.

Az utolsó látnivaló: nagy ábra a jövendő Budapesttről, a távlati fejlesztési tervről. A város néhány évtized alatt egészen a Szentendrei szigetig, Erdig, Gödöllőig, a Pilisikig terjeszkedik majd. Izgatottan várom, hogy mit válaszol akkor a Budapesti Közlekedési Vállalat a XXXII. kerület lakóinak panaszára, akik szóvá teszik: kétszer is át kell szállniuk, amíg hazajutnak, pedig a gödöllőiek és a pilisiek szintén teljes jogú fővárosi lakosok. Vagy talán a Fővárosi Tanács másképp gondolja?

Pintér István